

Sąjūdžio struktūrų kaita Šiauliuose 1988–1989 m.

Arūnas GUMULIAUSKAS
Šiaulių universitetas

Pagrindinės sąvokos: *Sąjūdis, Šiauliai, Virgilijus Kačinskas, Irena Vasinauskaitė, Vaclovas Vingras, Mindaugas Stakvilevičius, Kazys Alminas, Petras Balčiūnas, Jonas Keldušis, Aldona Veronika Koskienė, Bernardas Gytis Padegimas, Rimantas Braziulis.*

Įvadas

Dėl svarbios geopolitinės padėties amžių tėkmėje Lietuvos valstybė pergyveno ne vieną esminį lūžį, po kurio kardinaliai kito šalies politinis, ekonominis, socialinis ir net kultūrinis gyvenimas. Ypač daug tokių permainų atnešė XX amžius. Valstybingumo atkūrimas, sovietų, nacių okupacijos ir pagaliau Nepriklausomybės atkūrimas nebuvo tik atsitiktiniai istoriniai įvykiai. Po antrosios sovietų okupacijos lietuvių tauta stojo į kovą už Nepriklausomybės atkūrimą. Pasibaigus partizaniniam karui ginkluotą pasipriešinimą pakeitė pasyvioji rezistencija, besitęsusi per visą sovietmetį. Ji ir tapo esminio Lietuvos valstybingumo pokyčio vidine priežastimi, pagaliau pažadinusia visą tautą.

Tautinio atgimimo sąjūdis, Nepriklausomybės atkūrimas kardinaliai pakeitė visų Lietuvos kampelių žmonių gyvenimus. Ne išimtis ir Šiauliai, kurie pastaruoju metu dažniausiai vadinami Šiaurės Lietuvos politiniu, ekonominiu, kultūriniu centru. Tokie epitetai, matyt, vartojami norint pabrėžti miesto išskirtinumą ir užmaskuoti mažėjančią jo įtaką vykstantiems procesams įvairiose šalies gyvenimo srityse. Kita vertus, tautinio atgimimo laikotarpiu šiauliečiai ne tik aktyviai dalyvavo Nepriklausomybės kūrimo procese, bet ir kai kada diktavo centrui politinio gyvenimo madas.

Tik pastaruoju metu Sąjūdis sulaukė reikiamo istorikų dėmesio. Plačiau visuomenei buvo pateiktos mokslinės monografijos, straipsnių ir šaltinių rinkiniai, apgintos kelios daktaro disertacijos (B u l o t a 2004; B a r t k e v č i u s 2010) rūpima tema. Tarp šių leidinių pirmiausia reikėtų išskirti Česlovo Laurinavičiaus ir Vlodo Sirutavičiaus monografiją (L a u r i n a v i č i u s, S i r u t a v i č i u s 2008), kurioje nagrinėjama politinė 1988–1990 m. Lietuvos istorija. Pagaliau sulaukėme dienos, kada Sąjūdžio problemas tyrinėti ėmėsi šalies istorikai profesionalai. Laukėme ilgai, nes griebtis darbo trukdė istorikų ceche nesibaigiantys debatai dėl objekto subrendimo mokslinei analizei. Vieni atkakliai tvirtino, kad ta išganingoji diena išauš, kai numirs paskutinis sąjūdininkas. Buvo ir tokių, kurie į šią problemą žiūrėjo

atleidžiau. Studija paremta ne tik archyviniais dokumentais, bet ir aprašomojo laikotarpio dalyvių prisiminimais ir vertinimais. Vis dėlto darbas kritikuotas dėl kiek per siauro tyrimo objekto, chronologinių ribų pasirinkimo, menko dėmesio politiniams procesams periferijoje (G u m u l i a u s k a s 2010, 76–79). Kolektyvinėje monografijoje Kęstutis Bartkevičius, Rytis Bulota, Justinas Dementavičius, Vilius Ivanauskas, Algimantas Jankauskas, Jūratė Kavaliauskaitė, Liutauras Kraniauskas, Salvijus Kulevičius, Živilė Mikailienė, Ainė Ramonaitė, Aurimas Švedas, remdamiesi empirine medžiaga ir naudodamiesi istoriniais, socialiniais metodais, analizuoja, kokioje socialinėje terpėje kilo ir kaip buvo praktiškai realizuota Sąjūdžio idėja. Be to, knygoje atskleidžiama šio judėjimo pirmieji veikla Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje, Ukmergėje, Kuršėnuose, Pasvalyje, Trakuose, Šilutėje. Darbe analizuojamos ir šiauriečių klubo „Aukuras“ įsikūrimo ištakos (*SIBNTG* 2011).

Nagrinėti Atgimimo laikotarpio politinio gyvenimo permainas ėmėsi ir Sąjūdžio aktyvistai. Antai Bronislovas Genzelis stengėsi apžvelgti Sąjūdžio istoriją nuo pat pirmųjų kultūrinių judėjimų iki valstybingumo atkūrimo (G e n z e l i s 1999). Inicijatyvinės grupės narys, vėliau – Sąjūdžio Seimo, Seimo tarybos narys, Sąjūdžio atsakingasis sekretorius Virgilijus Juozas Čepaitis aprašė LPS veiklą nuo jo susikūrimo iki pergalės rinkimuose į Aukščiausiąją Tarybą-Atkuriamąjį Seimą, kuris 1990 m. kovo 11 d. paskelbė atkuriantis Lietuvos nepriklausomą valstybę. Pasiremiant dokumentais ir asmeniniais prisiminimais, gausiai iliustruotoje knygoje detalčiai atskleidžiama LPS organizacinė veikla, taikus Nepriklausomybės atkūrimo kelias, santykiai su LKP vadovybe, Maskva ir užsieniu (Č e p a i t i s 2006).

Politinio gyvenimo Šiauliuose Atgimimo laikotarpiu tematika iki šiol nesulaukė pakankamo istorikų dėmesio. Ji tyrinėta tik epizodiškai. Rūpima problema aptarta nuo 1994 m. vėl pradėjusiame eiti periodiniame leidinyje *Šiaulių metraštis* (*Sireika* 1994, *ŠM* 1996, *ŠM* 1999, *ŠM* 2003, *ŠM* 2007, *ŠM* 2011). Iki Antrojo pasaulinio karo pasirodė penkios knygos. Jau Antrojoje Lietuvos Respublikoje išleistų 6–8 knygų autorius bei sudarytojas Jonas Sireika naująjį *Šiaulių metraštinę* apibūdino kaip istorinį apžvalginį leidinį (S i r e i k a 2009, 37). Anot jo, „iš minėtų trijų leidinių labiausiai „istoriška“ yra šeštoji knyga, kurioje istorinė medžiaga dėstoma chronologiškai, determinuotai, kartais nevengiama daryti išvadų ir nurodyti tendencijų“ (Ibid., 38). Devintąją ir dešimtąją *Šiaulių metraščio* knygas rašė Šiaulių „Aušros“ muziejininkų suburtas autorių kolektyvas. Tačiau politinis miesto gyvenimas kiek giliau analizuojamas tik paskutiniame leidinyje (G u m u l i a u s k a s 2007).

Politinio gyvenimo mieste tematika nėra pakankamai nagrinėjama ir naujausioje kolektyvinėje monografijoje, kurioje pateikiami gana sudėtingos XX a. vidurio ir antrosios pusės Šiaulių miesto istorijos tyrinėjimo rezultatai (*ŠMI* 2007). Tokią padėtį galima pateisinti, nes mokslinių straipsnių autoriai labiau susikoncentravo ties kovos dėl laisvės, švietimo, kultūros, savivaldos raidos istorine analize.

Pagrindinę tyrinėjamų šaltinių bazę sudaro Šiaulių apskrities archyve bei „Aušros“ muziejuje saugoma medžiaga ir publikuoti dokumentai. Šiaulių apskrities archyve galima susipažinti su miesto Liaudies deputatų tarybos ir LDT vykdomojo komiteto (toliau – VK) sprendimais, posėdžių protokolais, LPS Šiaulių tarybos

dokumentais. Beje, Šiaulių sąjūdininkai, tikriausiai vieninteliai šalyje, nepabūgo atiduoti saugoti ir finansinius dokumentus.

Rašant tokio pobūdžio darbą, buvo labai naudingas Irenos Vasinauskaitės sudarytas dokumentų ir atsiminimų rinkinys (*ISSK* 1998). Jame sudėti LPS Šiaulių iniciatyvinės grupės ir tarybos posėdžių protokolai, vietinių rėmimo grupių sąrašai, fragmentinė medžiaga apie pertvarką dabartinėje Šiaulių apskrityje, keletas straipsnių. Manoma, kad nė viena Sąjūdžio regioninė taryba neišsaugojo savo archyvo, nes po 1991 m. sausio įvykių, po pučo Maskvoje dokumentai buvo deginami. Knygos sudarytoja Irena Vasinauskaitė 1991 m. liepos 31 d., kai buvo sušaudyti Medininkuose Lietuvos valstybę saugoję vyrai, archyvą sudėjo į paprasčiausią bidoną ir užkasė. Dokumentai buvo atkasti tik 1996 m. (*K u č i n s k a s* 1998). Kita vertus, knygoje pateikti ne visi Sąjūdžio institucijų protokolai. Jie teapima laikotarpį nuo 1988 m. liepos 26 d. iki 1990 m. gruodžio 20 d.

Archyvinės medžiagos stoką kompensuoja vietinėje spaudoje skelbti straipsniai, pareiškimai, rezoliucijos, nutarimai.

Šio straipsnio tikslas – atskleisti Sąjūdžio struktūrų kaitos Šiauliuose ypatumus 1988–1989 m.

LPS padalinių struktūrizacijos pradžia Šiauliuose

Nuo 1988 m. liepos 26 d., kada buvo išrinkta LPS miesto taryba (iniciatyvinė grupė), Šiauliuose prasidėjo centralizuotas judėjimo struktūrų kūrimo procesas. Juridiškai jis buvo baigtas 1988 m. spalio 23 d., Sąjūdžio steigiamajame suvažiavime priėmus įstatus ir bendrąją programą. Kita vertus, Sąjūdžio padalinių veiklos optimizavimo procesas Šiauliuose vyko iki pat Nepriklausomybės paskelbimo ir net po to. Respublikinės judėjimo struktūros kūrimasis baigėsi 1988 m. lapkričio 25 d., išrinkus Sąjūdžio Seimo tarybos pirmininką (Vytautą Landsbergį) ir jo pavaduotoją (Romualdą Ozolą) (*B a r t k e v č i u s* 2010, 31). LPS įstatuose apibrėžta, jog „LPS yra savaveiksmis nepriklausomas judėjimas visuomenės atsinaujinimui vykdyti, socialinei pažangai spartinti“ (*LPSSS* 1990, 197). Dokumento ketvirtajame skyriuje patvirtinta Sąjūdžio organizacinė struktūra:

1. „Renkamieji ir pagalbiniai organai – grupių ir jų susivienijimų tarybos; vietiniai teritoriniu principu renkami LPS organai (miestų, rajonų, kraštų sueigos (konferencijos), tarybos, išdo komisijos);

2. Bendrieji organai – Sąjūdžio suvažiavimas, Seimas, Seimo taryba, Sąjūdžio išdo komisija;

3. Prie renkamujų Sąjūdžio organų sudaryti koordinaciniai centrai, komisijos, kiti pagalbiniai organai“ (*Ibid.*, 199).

Pirmine LPS grandimi tapo nuolat veikianti grupė, kurią sudarė ne mažiau kaip 5 asmenys. Ji privalėjo vykdyti Sąjūdžio programą. Grupės galėjo telktis teritoriniu, profesiniu, vykdomos veiklos ar kitokiu principu. Darbo kolektyvuose veikiančios grupės negalėjo į savo tarybas rinkti savo įstaigos, įmonės ar organizacijos administracinio ir partinio aparato atstovų. Miesto sueiga (konferencija), kaip aukščiausias atitinkamo masto Sąjūdžio veiklos organas, turėjo būti šaukiamas ne

4

ŠIAULIŲ MIESTO
LIAUDIES DEPUTATŲ TARYBA
VYKDOMASIS KOMITETAS
S P R E N D I M A S
1988 10 12 Nr.250
Šiauliai

Dėl Šiaulių miesto persitvarkymo
Sąjūdžio įregistravimo

Šiaulių miesto Liaudies deputatų tarybos vykdomasis komite-
tas NUSPRENDŽIA:

Pripažinti Šiaulių miesto Sąjūdį kaip sudėtinę Lietuvos per-
sitvarkymo Sąjūdžio dalį ir suteikti jam visuomeninės organizaci-
jos statusą.

Vykdomojo komiteto pirmininkas

Vykdomojo komiteto sekretorė

P.Morkūnas

R.Vitkauskaitė

rečiau kaip kartą per metus. Joje dalyvavo visų toje teritorijoje veikiančių LPS grupių atstovai – įgaliotiniai. Sueiga (konferencija) taip pat rinko Iždo komisiją, delegatus į Sąjūdžio suvažiavimą, sprendė svarbiausius miesto, rajono, krašto Sąjūdžio veiklos klausimus, koordinavo respublikines Sąjūdžio akcijas sau pavaldžioje teritorijoje, priėmė, keitė, papildė savo programą, tvirtino miesto Sąjūdžio simboliką, vertino komisijos ir tarybos darbą, rinko ir galėjo atšaukti Seimo narius (Ibid., 199–200). Ši institucija taip pat rinko miesto tarybą – kolegialų nuolat veikiančią organą, savarankiškai sprendžiantį Sąjūdžio programos įgyvendinimo problemas savo teritorijoje, koordinuojantį LPS grupių veiklą. Be to, prie tarybos galėjo įsisteigti koordinacinis centras, komisijos atskiroms problemoms spręsti. Taip pat ji rinko savo išdininką (Ibid., 200).

Taigi nuo 1988 m. liepos 26 d. Šiauliuose veikė dviejų lygių LPS institucijos: miesto taryba (iniciatyvinė grupė) ir darbo kolektyvų (dažniausiai) rėmimo grupės. Pastarųjų skaičius sparčiai didėjo. 1988 m. spalio 15 d. *Šiaulių naujienose* paskelbta, kad mieste jau įsisteigė apie 30 Sąjūdžio rėmimo grupių. Beveik absoliuti jų dauguma (išskyrus žurnalistų ir prie jų prisijungusių kitų profesijų atstovų grupę) veikė darbo kolektyvuose (L i g m a n a v i č i ū t ė 1988).

Pirmoji mieste grupė įsisteigė Komunalinio ūkio projektavimo instituto Šiaulių skyriuje 1988 m. liepos 19 d. Ji pavadinta „Tautos – tautai“ vardu. Grupė turėjo apie 150 narių (*ŠAA* 32, 8–11). Jai vadovavo Virgilijus Kačinskas. Kita Sąjūdžio rėmimo grupė įsikūrė keliomis dienomis vėliau sukarintoje „Nuklono“ gamykloje. Čia narių skaičius greitai išaugo iki 151 (Ibid., 77–78). Be to, liepos mėnesį mieste dar veikė oficialiai neiforminta gamybinio susivienijimo „Banga“ televizijos priemonių mokslinių tyrimų instituto grupė. Padėtis šioje srityje pradėjo sparčiai keistis rugpjūčio ir ypač rugsėjo–spalio mėnesiais. Rėmimo grupių steigimo procesą koordinavo LPS Šiaulių miesto taryba (iniciatyvinė grupė) (Ibid., 1–143).

Į miesto sąjūdininkų gretas 1988 m. rugpjūčio 2 d. nuspręsta priimti „Aukuro“ klubo narius (*ŠAA* 7, 11), kurių atstovas automatiškai pateko į LPS Šiaulių tarybą (iniciatyvinę grupę). Šios grupės nariai labai aktyviai veikė Šiaulių ekologinės situacijos gerinimo srityje.

Iki LPS steigiamojo suvažiavimo iniciatyvinėse grupėse respublikoje dalyvavo daugiausia tikslųjų, humanitarinių mokslų, kultūros atstovų, mokytojų (178 inžinieriai, tikslųjų mokslų atstovai, 153 mokytojai, 142 kultūros, humanitarinių mokslų atstovai, 70 medikų, 66 žemės ūkio specialistai, 33 žurnalistai, 32 ekonomistai, 14 dvasininkų, 13 teisininkų, 81 kitų profesijų atstovas, 23 valdžios struktūrų (komjaunimo komitetų, LDT VK) darbuotojai) (*KINLS* 2010, 329). Vadinas, lemiama žodį, budinant tautą, tarė inteligentija. Jos pajėgumas, autoritetas, pozicija darė įtaką žmonių apsisprendimui vietose. Kita vertus, situacija miestuose ir rajonuose rūpimu laikotarpiu gerokai skyrėsi. Tam įtakos turėjo keletas veiksnių:

- patriotiškai nusiteikusios inteligentijos kiekis ir kokybė;
- Sąjūdžio grupių veiklos aktyvumas;
- vietinių partinių ir sovietinių valdininkų politikos lankstumas, ypač po Ringaudo Songailos pasitraukimo iš LKP CK pirmojo sekretoriaus pareigų.

Vis dėlto pradžioje šiauliečiai, bijodami įvairių valdžios sankcijų, gana neryžtingai jungėsi į tautinio atgimimo sąjūdį. Nedažnas jų tikėjo laisvės perspektyva. Todėl Sąjūdžio pirmeiviai privalejo savo pavyzdžiu uždegti žmones, parodyti iniciatyvą „iš viršaus“. Nors tai buvo totalitarinio režimo praktinės politikos elementas, bet darė pakankamai efektyvų poveikį sovietinio mentaliteto žmonėms. Rugsėjo 5 d. rėmimo grupę įsteigė Kauno politechnikos instituto Šiaulių filialo dėstytojai. Po kelių savaičių įkurta Šiaulių pedagoginio instituto rėmimo grupė „Šauklis“ (*ŠAA* 7, 23). Ją sudarė 14 dėstytojų. Vėliau grupė išaugo iki 20 asmenų (*ŠAA* 32, 15). Rugsėjo 13 d. įvyko pirmasis Šiaulių pedagoginio instituto studentų Sąjūdžio rėmimo grupės susirinkimas (J o c y s, Š u l i a u s k a i t ė 1988).

Ženkliai keičiantis šiauliečių politinėms nuotaikoms sujudo ir valdininkai. Taip 1988 m. spalį LPS rėmimo grupė atsirado miesto LDT vykdomajame komitete. Pradžioje čia į sąjūdininkų sąrašą įrašyti septyni asmenys, bet jau kitą dieną liko šeši (*ISŠK* 1998, 72). Šios grupės veikla tapo geru pavyzdžiu kitų sovietinių ir partinių institucijų darbuotojams. 1989 m. sausio pradžioje konstatuota, kad LKP Šiaulių miesto komitete veikė 12 sąjūdininkų (*Ibid.*, 197).

1988 m. gruodžio 19 d. LPS atsakingojo sekretoriaus pavaduotojui ryšiams Kazimierui Uokai nusiųstas raštas, kuriame konstatuota, jog Šiauliuose su artimiausių kaimų vietovėmis veikia apie 80 rėmimo grupių, turinčių beveik 2000 narių (*ŠAA* 27, 15). Aišku, kad miesto Sąjūdžio taryba šiuo atveju tegalėjo pateikti apytikrius skaičius: Angonita Rupšytė teigė, jog iki LPS steigiamojo suvažiavimo Šiauliuose veikė 107 rėmimo grupės (*SLP* 2009, 78), Kęstutis Bartkevičius pateikė gerokai besiskiriančius skaičius: jo nuomone, „<...> iki pirmosios Sąjūdžio konferencijos veikė 46 grupės su maždaug 1072 nariais, <...> 1988 m. gale rėmimo grupių skaičius išaugo iki 117, jose buvo apie 2817 narių“ (*B a r t k e v č i u s* 2010, 96). To meto spaudoje skelbta, jog Šiauliuose steigiamosios konferencijos išvakarėse veikė apie tūkstantis sąjūdininkų (*V e r t e l i s* 1988). Šį faktą patvirtino ir Vasinauskaitė (*ISŠK* 1998, 37). Turint galvoje LPS Šiaulių miesto steigiamosios konferencijos delegatų skaičių (350) ir griežtai nenustatytą jų rinkimo rėmimo grupėse kvotą, sunku nustatyti, kiek tuo metu galėjo veikti rėmimo grupių. Galima tik tvirtinti, jog 1988–1989 m. Šiauliuose buvo apie 112 rėmimo grupių, kurioms priklausė maždaug 2699 asmenys. Tokią situaciją lėmė kelios priežastys. Pirmiausia mieste labai sparčiai steigėsi rėmimo grupės, apie save neinformavusios atitinkamų judėjimo institucijų. Tačiau svarbiausia buvo narystės problema. Dar iki LPS steigiamojo suvažiavimo iniciatyvinė grupė karštai diskutavo šiuo klausimu: „<...> Ar įvesti, Latvijos Liaudies fronto pavyzdžiu, griežtą narystę, ar laikytis esamos tvarkos, kai Sąjūdžio rėmėjai registruojami tik grupėse? Centras nutarė pasiūlyti pačiam suvažiavimui kelias alternatyvas balsavimui“ (*Č e p a i t i s* 2006, 115–116). Aišku, kad tokią rimtą problemą pirmajame sąjūdininkų forume, kurio delegatus buvo apėmusi visuotinė euforija, sunkiai sekėsi išanalizuoti. Šį klausimą referavęs Kazimieras Motieka pasiūlė tokį LPS narystės variantą: „<...> Kiekvienas šalininkas, kuris laikosi šių Įstatų reikalavimų ir aktyviai dalyvauja įgyvendinant Sąjūdžio programą, yra Sąjūdžio dalyvis. Sąjūdžio dalyvius rėmimo grupės priima susirinkimuose

įtraukdamos juos į savo dalyvių sąrašus, jie registruojami miestų, rajonų, kraštų (rajonų grupių) tarybose. Dalyviai įtraukiami į sąrašą paprasta balsų dauguma atviru balsavimu, o šalinami iš sąrašų slaptu balsavimu. <...> Sąjūdžio dalyvio amžiaus cenzas – 16 metų“ (LPSSSS 1990, 198). Prieš tokį pasiūlymą pasisakė tik keturi, susilaikė trylika delegatų (Ibid., 135). Kita vertus, tuo metu tai buvo optimaliausias variantas. Griežta narystė galėjo pakenkti masiniam žmonių telkimui.

LPS Šiaulių miesto tarybai (iniciatyvinei grupei) iki steigiamosios konferencijos teko dirbti keliomis kryptimis. Pirmiausia ji turėjo koordinuoti rėmimo grupių veiklą. Tam reikėjo parengti neatidėliotinų darbų mieste planą. Pastarojo realizaciją galėjo palengvinti prie tarybos įsteigtos komisijos, kurias sudarytų kompetentingi savo srities specialistai (medikai, pedagogai, kultūrininkai, ekologai ir kt.). Tokią mintį jau pirmajame posėdyje iškėlė Kazimieras Alminas (ŠAA 7, 10). Ją realizuoti pavyko daugiau nei per mėnesį. Rugsėjo 14 d. posėdyje konstatuota, kad iš keturiolikos pasiūlytų sudaryti devyni komitetai (vadinti grupėmis). Švietimo grupei vadovauti pasiūlytas Mindaugas Stakvilevičius; Organizacinei grupei – Virgilijus Kačinskas; Socialinių problemų – Algirdas Ulčinas; Ryšių, informacijos, reklamos – Feliksas Pusaškis, Jaunimo – R. Tailytė (Šiaulių pedagoginio instituto matematikos specialybės IV kurso studentė); Ekonomikos – Halina Staškevičiūtė; Sąžinės laisvės ir etikos – Kazimieras Alminas; Medicininei – Palmyra Sarnačinskaitė (Ibid., 21). Taryba nesiryžo sudaryti meno, teisės ir darbo su laiškais, nacionalinių santykių ir santykių su tikinčiaisiais, labdaros arba etikos, ekologinės, kultūros grupių. Tam neužteko nei fizinių, nei intelektualinių pajėgų. Be to, ekologijos ir kultūros srityje buvo galima sėkmingai bendradarbiauti su gamtos ir kultūros paminklų apsaugos klubu „Aukuras“, su Lietuvos kultūros fondo miesto skyriumi (Ibid.). Nors padalinių įsteigta nemažai, bet labiausiai 1988 m. vasarą ir rudenį Šiauliuose savo aktyvia veikla išsiskyrė Švietimo ir Organizacinė grupės, klubas „Aukuras“, Kultūros fondo skyrius.

Labai svarbu LPS miesto tarybai (iniciatyvinei grupei) buvo juridškai įteisinti savo veiklą. Tą galėjo oficialiai padaryti Šiaulių miesto LDT VK. 1988 m. rugpjūčio 5 d. pastarajai institucijai buvo nusiųstas prašymas dėl organizacijos, veikiančios savanoriškumo principu padėti visuomenės persitvarkymo procesui, įregistravimo (ŠAA 24, 1). Dokumentą pasirašė Kazimieras Alminas, Virgilijus Kačinskas, Kęstutis Oginskas, Mindaugas Stakvilevičius, Vaidotas Stakvilevičius, Algirdas Ulčinas, Vaclovas Vingras. Tuo pačiu metu apie sąjūdininkų veiklos pradžią informuota *Šiaulių naujienų* redakcija ir LKP Šiaulių miesto komitetas (ŠAA 7, 10–11). Deja, sovietiniai valdininkai neskubėjo (arba nenorėjo) pripažinti naujai susikūrusio judėjimo. Todėl prašymą LDT VK teko kartoti kelis kartus (1988 m. rugsėjo 6 d., 1988 m. rugsėjo 22 d.) (ŠAA 24, 2, 3). Didėjant LPS populiarumui ir artėjant judėjimo svarbiems renginiams (LPS miesto steigiamoji konferencija, respublikinis steigiamasis suvažiavimas), miesto valdininkams teko spręsti ir šią problemą. 1988 m. spalio 12 d. LDT VK sprendimu Nr. 250 pripažino Šiaulių Sąjūdį „kaip sudėtinę Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio dalį“ ir suteikė visuomeninės organizacijos statusą. Tai buvo pirmas atvejis LPS istorijoje. Susidarė paradoksali

ŠIAULIŲ MIESTO
LIAUDIES DEPUTATŲ TARYBA
VYKDOMASIS KOMITETAS

S P R E N D I M A S

1988 m. lapkričio 16 d. Nr. 277
Šiauliai

Dėl eitynių ir mitingo orga-
nizavimo

Šiaulių miesto Liaudies deputatų tarybos vykdomasis komitetas, apsvaistęs Lietuvos Persitvarkymo sąjūdžio Šiaulių miesto Tarybos pareiškimą dėl eitynių ir mitingo organizavimo, NUSPRENDŽIA:

Leisti Lietuvos persitvarkymo sąjūdžio Šiaulių miesto Tarybai organizuoti eitynes Lietuvos kariuomenės dienai paminėti š.m. lapkričio 23 d. 18 val. nuo Sukilėlių kalnelio Vilniaus gatve iki kapinių (Ežero g.). Prie kapinių organizuoti mitingą.

Vykdomojo komiteto pirmininkas

P.Morkūnas

Vykdomojo komiteto sekretorė

R.Vitkauskaitė

situacija, kada vietinė sovietinė valdžia pripažino Atgimimo judėjimą kaip juridinį asmenį, o respublikinė – ne. Tik 1989 m. kovo 16 d. Lietuvos SSR Ministrų Taryba nutarimu Nr. 61 įregistravo Sąjūdžio įstatus (po piketo prie LSSR Aukščiausiosios Tarybos) (Čepaitis 2006, 260). LPS pagaliau tapo juridiniu asmeniu. Galima sutikti su mintimi, kad taip „<...> valdžia, tikriausiai, tikėjosi morališkai „nuginkluoti“ dalį Sąjūdžiui palankios visuomenės ir patraukti į savo pusę <...>“ (Laurinavičius, Sirutavičius 2008, 236).

Kartu su įregistravimu Šiaulių sąjūdininkai sprendė ir patalpų problemą. Šis prašymas patenkintas 1988 m. spalio 27 d. LDT VK potvarkiu. LPS Šiaulių miesto taryba išikūrė Kapsuko gatvės name Nr. 49 (dabar – Aušros alėja) (ŠAA 24, 4). Iki tol šios institucijos nariai posėdžiauti rinkosi Lietuvos televizijos Šiaulių redakcijos (Komunarų g. 22), pedagoginio instituto (53 auditorija), Kultūros namų, Autobusų parko (Vaidoto g. 33), Komunalinio ūkio projektavimo instituto patalpose.

Kitas svarbus tarybos (iniciatyvinės grupės) darbo baras – LPS miesto steigiamosios konferencijos surengimas ir naujos vadovybės išrinkimas. Po diskusijų nutarta tokį renginį organizuoti rugsėjo pabaigoje arba spalio pradžioje (ŠAA 7, 12). Vėliau šią datą teko koreguoti. Tam įtakos turėjo LPS Steigiamojo suvažiavimo sušaukimas. Pastarąjį pradžioje planuota sušaukti antrąjį spalio mėnesio sekmdienį, praėjus lygiai savaitei po Estijos liaudies fronto suvažiavimo. Tačiau dėl dokumentų rengimo problemų numatyta šią datą perkelti į 1988 m. spalio 22–23 d. (Bartkevičius 2010, 25).

Pasirengimo steigiamajai konferencijai planą taryba (iniciatyvinė grupė) intensyviau pradėjo svarstyti 1988 m. rugsėjo 8 d. Tada sudaryta devynių žmonių rinkiminė komisija (Irena Vasinauskaitė, Olita Veronika Dautartaitė, Algirdas Ulčinas, Vladislovas Mikalauskas, Vitalis Algimantas Trušys, Aldona Veronika Koskienė, Petras Balčiūnas ir kt.), nuspręsta, jog steigiamosios konferencijos delegatai užims vietas Dramos teatro parterėje, o svečiai – balkone. Numatyta išsiuntinėti 500 kvietimų (delegatams ir svečiams), kuriuos turėjo parengti dailininkas Edmundas Birgėla (ŠAA 7, 20). Kiek vėliau (1988 m. rugsėjo 28 d.), gavus iš Vilniaus LPS steigiamojo suvažiavimo delegatų ir Sąjūdžio Seimo narių kvotas, nuspręsta, kad steigiamoji konferencija rinks 40 asmenų miesto tarybą. Jie visi turėjo vykti į pirmąjį respublikinį sąjūdininkų forumą. Be to, nustatyta, jog kiekviena rėmimo grupė gali siūlyti du delegatus į LPS steigiamąjį suvažiavimą ir vieną Sąjūdžio Seimo narį (Ibid., 24). Galutinis steigiamosios konferencijos scenarijus apsvarstytas likus savaitei iki renginio (1988 m. spalio 10 d.). Tada paaiškėjo, kad ne visos grupės suspėjo parengti veiklos programas. Įdomu, jog šiauliečiai rengė ne tik lokalinio, bet ir respublikinio pobūdžio dokumentus – Pedagoginio instituto dėstytojai Kęstutis Šerpėtis ir Donatas Morkūnas užsiėmė politinės sistemos tobulinimo problema (Ibid., 27). Tarp pasiūlytų rezoliucijų projektų galima išžvelgti sąjūdininkų toliaregiškos politikos apraiškų. Jau tada galvota apie tiesioginius mero rinkimus, gatvių pavadinimų gražinimą, Šiaulių universiteto įsteigimą, „Stumbro“ gamyklos statybos tikslingumą, rinkiminių kampanijų į atstovaujamas institucijas demokratizavimą (Ibid., 28).

Naujiems politiniams iššūkiams – nauja organizacinė struktūra

Spalio 17 d. tautiška atributika išpuoštame Dramos teatre prasidėjo LPS Šiaulių miesto steigiamoji konferencija. Antroje jos dalyje priimta 17 rezoliucijų (nors istoriografijoje kalbama apie 16 rezoliucijų) (*ISŠK* 1998, 37; *Sireika* 1994, 9; *ŠMI* 2007, 273). Paskelbti dokumentai apėmė platų problemų spektrą. Sąjūdininkus jaudino jaunimo saviraiškos, sveikatos apsaugos kokybės, miesto ekologinės padėties, lietuvių ir tautinių mažumų santykių gerinimo, rinkimų į vietos LDT demokratėjimo, Vidaus reikalų ministerijos, Valstybės saugumo komiteto Šiaulių skyrių veiklos skaidrumo ir kiti klausimai. Rezoliucijose galima išvelgti kritikos, nepasitikėjimo sovietinėmis institucijomis ir jų valdininkais elementų.

Steigiamojoje konferencijoje vyko du rinkimai. Pirmiausia išrinkti pagal iš centro paskirtą kvotą aštuoni būsimojo LPS Seimo nariai. Jais tapo gerai miestiečiams žinomi sąjūdininkai: muzikos dėstytojas K. Alminas (už jį balsavo 212 delegatų) (*ŠAMA* 2), žurnalistas P. Balčiūnas (97), inžinierius mechanikas R. Braziulis, architektas V. Kačinskas (248), inžinierius J. Keldušis (255), mokytoja A. V. Koskienė (95), režisierius B. G. Padegimas (260), fizikas M. Stakvilevičius (247), inžinierius V. Vingras (224). Po to išrinkti 32 LPS steigiamojo suvažiavimo delegatai. Visi išrinkti 40 asmenų ne tik vyko į LPS steigiamąjį suvažiavimą, kuris vyko Vilniuje spalio 22–23 dienomis, bet ir sudarė pirmąją demokratiškai išrinktą Sąjūdžio miesto tarybą. Kita vertus, šios institucijos rinkimai nebuvo visai kokybiški. Didžioji dalis konferencijos delegatų beveik neturėjo jokios informacijos apie kandidatus į tarybą, todėl jie dažniausiai balsavo už „savus“. Jeigu LPS Seimo narių išrinkimas didesnių abejonių nekėlė, tai likusiųjų atsiradimą taryboje nulėmė daug aspektų (veikla Sąjūdyje, žinomumas mieste, pasakyta kalba konferencijoje, „savų“ palaikymas, atsitiktinumai ir kt.). Neapsieita ir be kuriozinių situacijų: antai daliai konferencijos delegatų atrodė, kad jie balsavo už jau pasižymėjusį sąjūdininką Algirdą Urbanavičių, bet išrinko... Petrą Urbanavičių. Dėl to pirmasis net norėjo apskųsti rinkimų rezultatus.

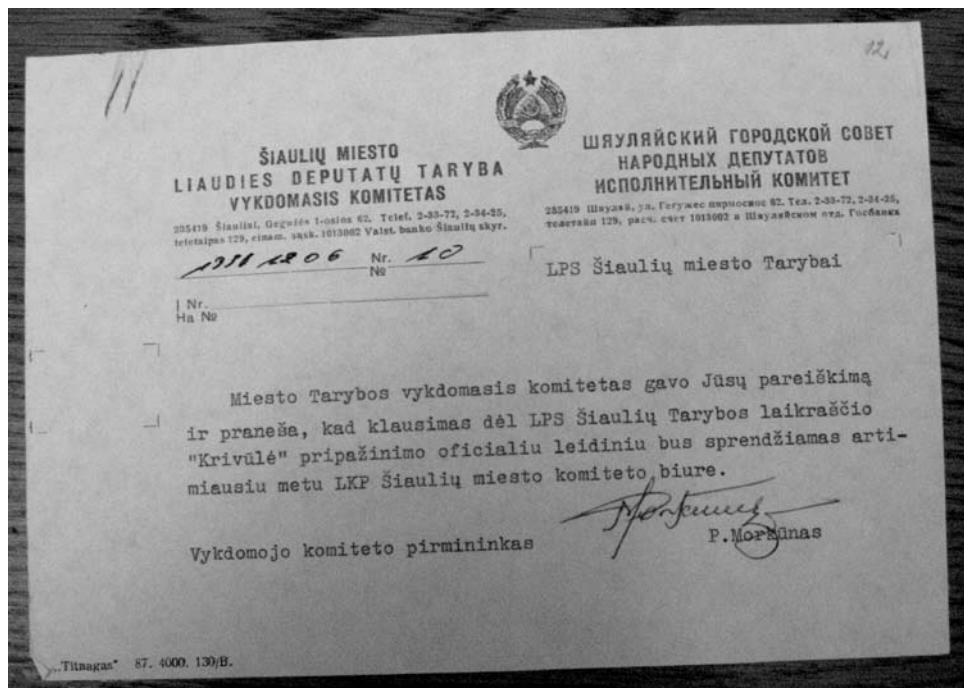
LPS miesto tarybos narių daugumą sudarė inteligentijos atstovai (77,5 proc.). 31 šios institucijos atstovas turėjo aukštąjį (1 mokslų daktaras, 5 mokslų kandidatai), 4 aukštesnįjį, 3 vidurinį išsilavinimą, 2 tebesimokė vidurinėje mokykloje. LPS miesto taryboje dirbo 9 pedagogai, 8 inžinieriai, 3 dailininkai, 3 žurnalistai, po 2 moksleivius, aktorius, ekonomistus, gydytojus, šaltkalvius, vienas kunigas, architektas, felčerė, elektrikas, režisierius, juristas, liaudies meistras.

Pirmajame Sąjūdžio tarybos posėdyje (1988 m. spalio 31 d.) seniūnu buvo išrinktas V. Kačinskas (iki 1989 m. sausio 1 d.). Po to kas tris mėnesius rotacijos būdu šias pareigas turėjo eiti šiauliečiai LPS Seimo nariai. Visą kadenciją seniūnu išbuvo V. Kačinskas, K. Alminas, P. Balčiūnas. Nuo 1989 m. liepos mėnesio šias pareigas ėjusi A. V. Koskienė panoro atsistatydinti (nuo 1989 m. rugpjūčio 7 d.) (*ŠAA* 8, 60). Apsisprendimo priežastimi ji nurodė skirtingų nuomonių netoleranciją taryboje (politinių pažiūrų skirtumai su K. Alminu), nuovargį, pablogėjusią sveikatą (*Ibid.*, 69). Vėliau A. V. Koskienė taip komentavo savo žingsnį: „LLL atstovai stengėsi visai trukdyti darbą, sugalvodami nebūtus dalykus. Be abejo, pajautau,

kad stengiamasi supriešinti žmones, nuteikti juos vienus prieš kitus, ypač parodyti nepasitenkinimą tarp taryboje buvusių komunistų ir nepartinių. Taryboje buvo 15 komunistų ir 35 nepartiniai. Tai tik 33 % komunistų, iš jų 6 nelankė, liko 9, t. y. 18 %“ (K o s k i e n ė 2008, 9). Ją pakeitė J. Keldušis, kuris taip pat nesugebėjo išdirbti visos kadencijos. Tam sutrukdė objektyvios priežastys – Sąjūdžio padalinių struktūrinių reformų realizacija po 1989 m. rugsėjo 25 d. miesto sąjūdininkų konferencijos. Beje, tada savo veiklą oficialiai baigė ir pirmoji Sąjūdžio Šiaulių taryba.

Atrodė, kad, po LPS steigiamojo suvažiavimo užbaigus struktūrizaciją, Šiaulių sąjūdininkų darbas turėjo vykti nustatyta vaga. Tačiau sparčiai besikeičiantis politinis gyvenimas respublikoje diktavo savo sąlygas. Naujai besiklostanti situacija kėlė profesionalaus požiūrio į Sąjūdžio veiklą būtinybę. Jau nebeužteko vien mėgėjiško darbo miesto Sąjūdžio taryboje. Todėl 1989 m. vasario 1 d. nuspręsta išrinkti tarybos atsakinguoju sekretoriumi V. Kačinską ir įdarbinti jį puse etato (atlygis – 225 rubliai) (*ŠAA* 8, 10). Ši pareigybė turėjo padėti optimizuoti organizacinį darbą. LPS miesto taryboje labai svarbų vaidmenį atliko seniūnas. Nuo jo organizacinių gebėjimų, kompetencijos priklausė institucijos veiklos kokybė. Tačiau seniūnas tarybai vadovavo visuomeniniais pagrindais. Sąjūdžiui jis tegalėjo skirti atliekamą nuo pagrindinio darbo laiką. Be to, nuolatinė seniūnų rotacija neprisidėjo prie tarybos veiklos stabilumo. Ši problema iškilo 1989 m. vasario 8 d.: tą kartą dauguma tarybos narių pasisakė už seniūno rotaciją kas tris mėnesius (4 buvo už nuolatinį seniūną, 1 susilaikė) (*Ibid.*, 12). Visos šios diskusijos parodė, jog pribrendo laikas parengti naujus įstatus, statutą, tarybos reglamentą. Toks klausimas pirmą kartą iškilo 1989 m. sausio 25 d. tarybos posėdyje (*Ibid.*, 8). Ilgainiui jis tapo vis aktualesnis. Ypač svarbu buvo nustatyti santykius su veikiančiomis ir besikuriančiomis politinėmis, visuomeninėmis organizacijomis, kurių skyriai egzistavo Šiauliuose.

Norint paskatinti šiauliečių politinį aktyvumą ir sudaryti sąlygas daugiapartinei sistemai atsirasti, Sąjūdžiui reikėjo artimiau bendradarbiauti su tik pradėjusiomis veikti politinėmis ir visuomeninėmis organizacijomis. Šį žingsnį vertė žengti ir 1989 m. vasario 15 d. priimta LPS Seimo deklaracija, iškėlusি naujus strateginius judėjimo tikslus – Nepriklausomybę (nuo tada Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdis pradėtas vadinti Lietuvos Sąjūdžiu (toliau – LS) (*L a u r i n a v i č i u s, S i r u t a v i č i u s* 2008, 226). 1989 m. liepos–rugsėjo mėn. subrendo mintis, kad reikia pradėti partijų ir politinių judėjimų diskusiją. Taip atsirado politinis konsultacinis susirinkimas („Apvalusis stalas“), į kurį pradžioje įėjo socialdemokratai, demokratai, LLL Šiaulių skyrius, Lietuvos žydų kultūros draugija, Darbininkų sąjunga, krikščionys demokratai ir žalieji. Pirmasis toks susirinkimas įvyko 1989 m. rugsėjo 4 d. Jame dalyvavo vienas LS lyderių Romualdas Ozolas (*ŠAA* 8, 75), paraginęs vienyti politines jėgas. Tačiau tam reikėjo priimti naujus juridinius dokumentus. Tai galėjo padaryti tik Sąjūdžio miesto konferencija. Ji prasidėjo 1989 m. rugsėjo 25 d. ir po pertraukos baigė darbą spalio 2 d. Iki šio forumo pradžios Sąjūdžio miesto taryba intensyviai rengė naujus statuto, įstatų, reglamentų projektus. Diskusijų metu išryškėjo du skirtingi požiūriai į organizacinę sąjūdininkų veiklos pertvarką. Taip gimė du skirtingi LPS Šiaulių miesto organizacijos įstatų projektai, kurių vieną parengė

V. Kačinskas, o kitą – V. Vingras ir Vytautas Vestertas. Autoriai savo dokumentus pristatė Šiaulių miesto tarybai konferencijos išvakarėse (1989 m. rugsėjo 13 d.). Kilo karšta diskusija. V. Kačinskas savo įstatų projekte didelį dėmesį skyrė politinių, visuomeninių organizacijų konsolidacijai ir jų tiesioginiam dalyvavimui Sąjūdžio veikloje. Tokia pozicija buvo perspektyvi: dėl to ne tik stiprėtų politinės, visuomeninės organizacijos, bet, svarbiausia, susiformuotų platus Lietuvos nepriklausomybės šalininkų frontas. V. Vingro ir V. Vesterto projekte bendravimas su partijomis, visuomeninėmis organizacijomis galėjo vykti tik apskritojo stalo, rengiamo Tarybos prezidento, metu. Pastarąją instituciją turėjo sudaryti nuolatinių komisijų pirmininkai, seniūnas, jo pavaduotojas, atsakingasis sekretorius. Be to, šiame projekte didelės galios deleguotos seniūnui. Kadangi į posėdį nesusirinko tarybos narių kворumas, tai balsavimas dėl įstatų projektų tebuvo rekomendacinio pobūdžio (už V. Vingro ir V. Vesterto variantą pasisakė 12 asmenų, V. Kačinsko – 8, 2 susilaikė) (ŠAA 8, 103). Šiuo atveju pasisakyta už asmenybių įtaką Sąjūdžio veiklai ir ignoruota politinių ir visuomeninių jėgų konsolidacijos idėja. V. Kačinsko šalininkai bandė gelbėti padėtį ir pervilioti į savo stovyklą kitaip mąstančius tarybos narius. Būtent tada bene pirmą kartą taryboje pasireiškė politinės kovos taktikos elementai. Taip A. Ulčinas pasiūlė V. Vestertą kandidatu į seniūno pavaduotojus. Šiai idėjai suskubo pritarti kitas V. Kačinsko įstatų varianto šalininkas A. Griganavičius. Galiausiai nutarta abu projektus teikti svarstyti konferencijai.

1989 m. rugsėjo 25 d. 17 val. Dramos teatre prasidėjo antroji Lietuvos Sąjūdžio Šiaulių miesto konferencija, į kurią atvyko 284 delegatai iš 308 išrinktų (ŠAA 2,

1). Dar rugsėjo 6 d. posėdyje taryba nusprendė, kad į ją didesnės rėmimo grupės turėtų deleguoti po 1 asmenį nuo 8 žmonių, o mažesnės – po 2 atstovus. Be to, kiekviena rėmimo grupė galėjo pasikviesti po vieną svečią (*ŠAA* 8, 96). Ši konferencija ženkliai skyrėsi nuo pirmosios. Čia jau nebebuvo visuotinės euforijos. Delegatai aštriai diskutavo visais klausimais, atkakliai gynė savo pozicijas. Konferencijoje svarbiausia problema tapo įstatų traktuotė dėl valdybos sudėties. Galiausiai apsisistota ties dviem jos variantais: 1) „<...> Tarybos valdybą sudaro konferencijos tiesioginiu lygiu balsavimu išrinkti nuolatinių komisijų pirmininkai, valdybos seniūnas, du jo pavaduotojai ir atsakingasis sekretorius. Į ją taip pat įeina politinių organizacijų ir partijų, veikiančių pagal LPS programą, konferencijos patvirtinti atstovai“. 2) „<...> Tarybos valdybą sudaro konferencijos tiesioginiu lygiu balsavimu išrinkti nuolatinių komisijų pirmininkai, valdybos seniūnas, du jo pavaduotojai ir atsakingasis sekretorius“ (*ŠAA* 2, 23, 25). Balsuodami už šias formuluotes, konferencijos delegatai susiskirstė į tris dalis: 1) konservatoriai ir komunistai, 2) nuosaikieji, 3) radikalai. Pirmieji ir toliau siekė išlaikyti asmenybių Sąjūdį, kada judėjimo sėkmę lemia žmogaus individualios savybės, o ne konsoliduotas darbas. Be to, taip norėta išsaugoti pakankamai didelę politinę įtaką visuomenėje. Nuosaikiesiems galima priskirti V. Kačinsko įstatų varianto šalininkus, siekusius suvienyti visas politines jėgas bendram darbui. Radikalai norėjo pasinaudoti galimybe dirbti valdyboje ir taip įgyti pranašumą kovoje su komunistais. Pergalę šventė nuosaikieji, pasinaudoję radikalų parama. Už V. Kačinsko įstatų varianto formuluotę balsavo 189 delegatai (iš 265), prieš – 65, susilaikė 11. Tokiu būdu valdybos veikloje galėjo dalyvauti politinių partijų įgaliotiniai. Taip Šiaulių sąjūdininkai pirmieji ir vieninteliai Lietuvoje sugebėjo bendrai veiklai sutelkti visas politines jėgas. Visą dokumento tekstą nuspręsta patvirtinti antrosios konferencijos dalies metu.

Po to konferencijos delegatai rinko Sąjūdžio miesto vadovybę. Į seniūno pareigas pasiūlytos keturios kandidatūros (V. Kačinskas, A. Urbanavičius, K. Alminas, Žilvinas Razminas), bet, trims atsisakius, V. Kačinskui varžovų nebeliko. Jis, tapęs LR AT deputatu, 1990 m. balandžio 1 d. parašė pareiškimą ir buvo atleistas iš Tarybos seniūno pareigų (*ŠAA* 39, 8). Tokia tvarka, renkant Sąjūdžio miesto organizacijos lyderius (Antaną Pniauską, Algimantą Sėjūną, Petrą Ivoškų), naudota ir vėliau. Daug atkaklesnė kova vyko dėl dviejų seniūno pavaduotojų postų, į kuriuos kandidatais iškelti net šeši asmenys. Tačiau du (Jonas Bartkus, Kazimieras Župerka) nedalyvavo rinkiminėje kovoje. Seniūno pavaduotojais tapo A. Urbanavičius ir V. Vestertas. Pastarąją kandidatūrą taktiniais sumetimais parėmė nuosaikieji ir radikalai. Atsakingąja sekretore be konkurencijos išrinkta I. Vasinauskaitė. Pirmoji konferencijos dalis užsitęsė iki išnaktų, todėl darbą nuspręsta užbaigti po savaitės.

1989 m. spalio 2 d. konferencija pratęsė darbą. Jos metu išrinkta 114 asmenų į Sąjūdžio miesto tarybą, kurioje liko tik 13 pirmosios tarybos narių. Nedaug tokių sąjūdininkų (6) buvo ir valdyboje. Delegatai patvirtino Sąjūdžio Šiaulių miesto organizacijos įstatus, tarybos statutą, rezoliuciją „Dėl blaivybės“ (*ISSK* 1998, 294–295). Konferencija sudarė prie tarybos veikiančias nuolatines komisijas, kurių pir-

mininkais tapo: Sąžinės laisvės ir etikos – K. Alminas, Jaunimo – Artūras Bekeris, Švietimo – Eugenijus Civilka, Politinės – Rimantas Lazdynas, Kariuomenės klausimų – Ž. Razminas, Kultūros – Juozas Sabaliauskas, Sveikos gyvenamosios aplinkos – A. Sėjūnas, Istorinės atminties – Albertas Špokas, Miesto savivaldybės – Vida Stasiūnaitė, Ekonomikos – Jonas Tručinskas, Socialinių klausimų – A. Ulčinas, Teisinės – Romualdas Urbaitis, Ryšių – Birutė Juzė Žymantienė. Sąjūdžio Šiaulių miesto struktūrinė reorganizacija baigėsi 1989 m. spalio 18 d., tarybai priėmus suėigos, o valdybai – savo veiklos reglamentus.

Galima teigti, kad ši konferencija kardinaliai pakeitė Sąjūdžio Šiaulių miesto organizacijos struktūrą. Pastarosios dėka sudarytas bendras miesto politinių jėgų frontas, galėjęs spręsti svarbiausias problemas. Kita vertus, konferencijoje ypač išryškėjo ideologiniai nesutarimai, egzistavę nuo pat judėjimo pradžios. Be to, vis įnirtingesnė tapo kova dėl valdžios pačiame Sąjūdyje.

Išvados

1. Nuo 1988 m. liepos 26 d., kada išrinkta LPS miesto taryba (iniciatyvinė grupė), Šiauliuose prasidėjo centralizuotas judėjimo struktūrų kūrimo procesas. Juriškai jis buvo baigtas 1988 m. spalio 23 d., Sąjūdžio steigiamajame suvažiavime priėmus įstatus ir bendrąją programą. Kita vertus, LPS padalinių veiklos optimizavimo procesas Šiauliuose vyko iki pat Nepriklausomybės paskelbimo ir net po to.

2. Nuo 1988 m. liepos 26 d. Šiauliuose veikė dviejų lygių LPS institucijos: Šiaulių miesto taryba (iniciatyvinė grupė) ir darbo kolektyvų (dažniausiai) rėmimo grupės. Pastarųjų skaičius sparčiai didėjo.

3. Pradžioje šiauliečiai, bijodami įvairių valdžios sankcijų, gana neryžtingai jungėsi į tautinio atgimimo sąjūdį. Nedažnas jų tikėjo laisvės perspektyva. Todėl Sąjūdžio pirmeiviai privalėjo savo pavyzdžiu uždegti žmones, parodyti iniciatyvą „iš viršaus“. Nors tai buvo totalitarinio režimo praktinės politikos elementas, bet darė pakankamai efektyvų poveikį sovietinio mentaliteto žmonėms.

4. Norint paskatinti šiauliečių politinį aktyvumą ir sudaryti sąlygas daugiapartinei sistemai atsirasti, Sąjūdžiui reikėjo artimiau bendradarbiauti su tik pradėjusiomis veikti politinėmis ir visuomeninėmis organizacijomis. Taip 1989 m. rugpjūčio 4 d. atsirado politinis konsultacinis susirinkimas („Apvalusis stalas“), į kurį pradžioje įėjo socialdemokratai, demokratai, LLL Šiaulių skyrius, Lietuvos žydų kultūros draugija, Darbininkų sąjunga, krikščionys demokratai ir žalieji.

5. 1989 m. rugsėjo 25 d. prasidėjusioje Sąjūdžio miesto konferencijoje pristatyti skirtingi LPS Šiaulių miesto organizacijos įstatų projektai, kurių vieną parengė V. Kačinskas, o kitą – V. Vingras ir V. Vestertas. Pirmajame įstatų projekte didelis dėmesys skirtas politinių, visuomeninių organizacijų konsolidacijai ir jų tiesioginiam dalyvavimui Sąjūdžio veikloje. Tokia pozicija buvo perspektyvi. Jos dėka ne tik stiprėtų politinės, visuomeninės organizacijos, bet, svarbiausia, susiformuotų platus Lietuvos nepriklausomybės šalininkų frontas. V. Vingro ir V. Vesterto projekte bendravimas su partijomis, visuomeninėmis organizacijomis galėjo vykti tik apskritojo stalo, rengiamo tarybos prezidiumo, metu. Pastarąją instituciją turėjo

sudaryti nuolatinųjų komisijų pirmininkai, seniūnas, jo pavaduotojas, atsakingasis sekretorius. Be to, šiame projekte didelės galios deleguotos seniūnui.

6. Priėmus V. Kačinsko Sąjūdžio Šiaulių miesto organizacijos įstatų varianto formulotę, valdybos veikloje galėjo dalyvauti politinių partijų igaliojiniai. Taip Šiaulių sąjūdininkai pirmieji ir vieninteliai Lietuvoje sugebėjo bendrai veiklai sutelkti visas politines jėgas.

7. 1989 m. spalio 2 d. pasibaigusi konferencija kardinaliai pakeitė Šiaulių miesto Sąjūdžio organizacijos struktūrą. Sudarytas bendras miesto politinių jėgų frontas, galėjęs spręsti svarbiausias problemas. Kita vertus, konferencijoje ypač išryškėjo ideologiniai nesutarimai, egzistavę nuo pat judėjimo pradžios. Be to, vis įnirtingesnė tapo kova dėl valdžios pačiame Sąjūdyje.

Šaltiniai ir literatūra

Šaltiniai

- ISŠK 1998 – *Išsivadavimas. Sąjūdis Šiaulių krašte 1988–1990 metais* (sudarė I. Vasinauskaitė), Vilnius: Savastis.
- KIŅLS 2010 – *Kelias į Nepriklausomybę: Lietuvos Sąjūdis 1988–1991* (sudarė B. Genzelis, A. Rupšytė), Kaunas: Šviesa.
- LPSSS 1990 – *Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdis. Steigiamasis suvažiavimas 1988 m. spalio 22–23 d.*, Vilnius: Mintis.
- ŠAA 2 – 1989 09 25 Šiaulių miesto sąjūdžio konferencijos dokumentai (protokolas, tarybos įstatai, tarybos valdybos ir tarybos sueigų reglamentai, vardinis konferencijos dalyvių sąrašas ir kt.), Šiaulių apskrities archyvas (toliau – ŠAA), f. 1063, ap. 1, b. 2.
- ŠAA 7 – LPS Šiaulių miesto iniciatyvinės grupės susirinkimų ir LPS Šiaulių miesto tarybos posėdžių protokolai, ŠAA, f. 1063, ap. 1, b. 7.
- ŠAA 8 – LPS Šiaulių miesto tarybos ir valdybos posėdžių protokolai, ŠAA, f. 1063, ap. 1, b. 8.
- ŠAA 24 – Šiaulių iniciatyvinės grupės įregistravimo dokumentai (pareiškimai dėl įregistravimo ir patalpų skyrimo, Šiaulių miesto LDT vykdomojo komiteto sprendimas), ŠAA, f. 1063, ap. 1, b. 24.
- ŠAA 27 – Susirašinėjimas su Šiaulių miesto institucijomis Sąjūdžio veiklos klausimais, ŠAA, f. 1063, ap. 1, b. 27.
- ŠAA 32 – 1988 m. Šiaulių miesto LPS rėmimo grupių sąrašai, ŠAA, f. 1063, ap. 1, b. 32.
- ŠAA 39 – V. Kačinsko dokumentai apie jo veiklą Sąjūdyje (autobiografija, rinkiminė programa, pareiškimas dėl atleidimo iš LPS Šiaulių miesto tarybos seniūno pareigų ir kt.), ŠAA, f. 1063, ap. 1, b. 39.
- ŠAMA 2 – Steigiamosios konferencijos balsavimo rezultatai, Šiaulių „Aušros“ muziejaus archyvas (toliau – ŠAMA), f. 84, b. 2.

Literatūra

- Bartkevičius 2010 – Kęstutis Bartkevičius, *Lietuvos persitvarkymo sąjūdžio vietinio lygmens organizacijos 1988–1990 metais: struktūros ir socialinė analizė*, Kaunas: VDU.
- Bulota 2004 – Rytis Bulota, *Lietuvos persitvarkymo sąjūdis: teorinė masinio judėjimo analizė* (daktaro disertacija), Kaunas: VDU.

- Čepaitis 2006 – Virgilijus Juozas Čepaitis, *Su Sąjūdžiu už Lietuvą. Nuo 1988 06 03 iki 1990 03 11*, Vilnius: Tvermė.
- Genzelis 1999 – Bronislovas Genzelis, *Sąjūdis. Priešistorė ir istorija*, Vilnius: Pradai.
- Gumuliauskas 2007 – Arūnas Gumuliauskas, „Politinis gyvenimas“, *Šiaulių metraštis 2003–2006. Dešimtoji knyga* (sudarė V. Šiukščenė), Šiauliai: „Aušros“ muziejaus leidykla, 23–38.
- Gumuliauskas 2010 – Arūnas Gumuliauskas, „Priebrendo metas Sąjūdžio moksliniams tyrinėjimams“, *Istorija*, t. 79, Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 76–79.
- Jocys, Šuliauskaitė 1988 – Vaidas Jocys, Jūratė Šuliauskaitė, „Susibūrė Sąjūdžio rėmimo grupė“, *Pedagogas*, rugsėjo 23, 1.
- Koskienė 2008 – Aldona Koskienė, *Prisiminus Lietuvos Atgimimo metus*, Šiauliai: Titnagas.
- Kučinskas 1998 – Zenonas Kučinskas, „Į Sąjūdžio knygą sudėta visa tai, kas kelerius metus buvo slėpta bidone“, *Šiaulių naujienos*, gruodžio 18, 2.
- Laurinavičius, Sirutavičius 2008 – Česlovas Laurinavičius, Vladas Sirutavičius, *Lietuvos istorija. Sąjūdis: nuo „persitvarkymo“ iki Kovo 11-osios*, Vilnius: Baltos lankos.
- Ligmanavičiūtė 1988 – Jūratė Ligmanavičiūtė, „Darbo susikaupė daug“, *Šiaulių naujienos*, spalio 15, 2.
- SLP 2009 – *Sąjūdis Lietuvos periferijoje (1988–1993 m.)* (sudarė M. Tamošaitis, L. Truska), Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
- SIBNTG 2011 – *Sąjūdžio ištakų beiškant: nepaklusniųjų tinklaveikos galia* (sudarė J. Kavaliauskaitė, A. Ramonaitė), Vilnius: Baltos lankos.
- Sireika 1994 – Jonas Sireika, *Šiaulių metraštis, 1990–1993*, Šiauliai: Delta.
- Sireika 2009 – Jonas Sireika, „Istorinė medžiaga „Šiaulių metraštyje“: autoriai, turinys, pobūdis“, *Istorija*, t. 74, Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 36–41.
- ŠMI 2007 – *Šiaulių miesto istorija 1940–1995 m.* (sudarė J. Sireika), Šiauliai: Saulės delta.
- ŠM 1996 – *Šiaulių metraštis. 1994–1995* (sudarė J. Sireika), Šiauliai: Saulės delta.
- ŠM 1999 – *Šiaulių metraštis. 1996–1998* (sudarė J. Sireika), Šiauliai: Saulės delta.
- ŠM 2003 – *Šiaulių metraštis 1999–2002* (sudarė V. Šiukščenė), Šiauliai: „Aušros“ muziejaus leidykla.
- ŠM 2007 – *Šiaulių metraštis 2003–2006. Dešimtoji knyga* (sudarė V. Šiukščenė), Šiauliai: „Aušros“ muziejaus leidykla.
- ŠM 2011 – *Šiaulių metraštis 2007–2010. XI knyga* (sudarė V. Morkūnienė, V. Šiukščenė), Šiauliai: „Aušros“ muziejaus leidykla.
- Vertelis 1988 – Vladas Vertelis, „Dora, Protas, Drąsa“, *Šiaulių naujienos*, spalio 20, 1, 4.

Arūnas Gumuliauskas

Sąjūdžio struktūrų kaita Šiauliuose 1988–1989 m.

S a n t r a u k a

Pagrindinės sąvokos: *Sąjūdis, Šiauliai, Virgilijus Kačinskas, Irena Vasinauskaitė, Vaclovas Vingras, Mindaugas Stakvilevičius, Kazys Alminas, Petras Balčiūnas, Jonas Keldušis, Aldona Veronika Koskienė, Bernardas Gytis Padegimas, Rimantas Braziulis.*

Nuo 1988 m. liepos 26 d., kada išrinkta Sąjūdžio miesto taryba (iniciatyvinė grupė), Šiauliuose prasidėjo centralizuotas judėjimo struktūrų kūrimo procesas. Juridiškai jis buvo baigtas 1988 m. spalio 23 d., Sąjūdžio steigiamajame suvažiavime priėmus įstatus ir bendrąją programą. Kita vertus, Sąjūdžio padalinių veiklos optimizavimo procesas Šiauliuose vyko iki pat Nepriklausomybės paskelbimo ir net po to. Nuo 1988 m. liepos 26 d. Šiauliuose veikė dviejų lygių Sąjūdžio institucijos: Šiaulių miesto taryba (iniciatyvinė grupė) ir darbo kolektyvų (dažniausiai) rėmimo grupės. Pastarųjų skaičius sparčiai didėjo. Pradžioje šiauliečiai, bijodami įvairių valdžios sankcijų, gana neryžtingai jungėsi į tautinio atgimimo sąjūdį, nedažnas jų tikėjo laisvės perspektyva. Todėl Sąjūdžio pirmieiviai privalėjo savo pavyzdžiu uždegti žmones, parodyti iniciatyvą „iš viršaus“. Nors tai buvo totalitarinio režimo praktinės politikos elementas, bet darė pakankamai efektyvų poveikį sovietinio mentaliteto žmonėms. Norint paskatinti šiauliečių politinį aktyvumą ir sudaryti sąlygas daugiapartinei sistemai atsirasti, Sąjūdžiui reikėjo artimiau bendradarbiauti su tik pradėjusiom veikti politinėmis ir visuomeninėmis organizacijomis. Taip 1989 m. rugpjūčio 4 d. atsirado politinis konsultacinis susirinkimas („Apvalusis stalas“), į kurį pradžioje įėjo socialdemokratai, demokratai, LLL Šiaulių skyrius, Lietuvos žydų kultūros draugija, Darbininkų sąjunga, krikščionys demokratai ir žalieji. 1989 m. rugsėjo 25 d. prasidėjusioje Sąjūdžio miesto konferencijoje pristatyti skirtingi LPS Šiaulių miesto organizacijos įstatų projektai, kurių vieną parengė V. Kačinskas, kitą – V. Vingras ir V. Vestertas. Pirmajame įstatų projekte didelis dėmesys skirtas politinių, visuomeninių organizacijų konsolidacijai ir jų tiesioginiam dalyvavimui Sąjūdžio veikloje. Tokia pozicija buvo perspektyvi: dėl to ne tik stiprėtų politinės, visuomeninės organizacijos, bet, svarbiausia, susiformuotų platus Lietuvos nepriklausomybės šalininkų frontas. V. Vingro ir V. Vesterto projekte bendravimas su partijomis, visuomeninėmis organizacijomis galėjo vykti tik apskritojo stalo, rengiamo tarybos prezidiumo, metu. Pastarąją instituciją turėjo sudaryti nuolatinė komisija pirmininkai, seniūnas, jo pavaduotojas, atsakingasis sekretorius. Be to, šiame projekte didelės galios deleguotos seniūnui. Priėmus V. Kačinsko įstatų varianto formuluotę, valdybos veikloje galėjo dalyvauti politinių partijų įgaliotiniai. Taip Šiaulių sąjūdininkai pirmieji ir vieninteliai Lietuvoje sugebėjo bendrai veiklai sutelkti visas politines jėgas. 1989 m. spalio 2 d. pasibaigusi konferencija kardinaliai pakeitė Šiaulių miesto Sąjūdžio organizacijos struktūrą. Pastarosios dėka sudarytas bendras miesto politinių jėgų frontas, galėjęs spręsti svarbiausias problemas. Kita vertus, konferencijoje ypač išryškėjo ideologiniai nesutarimai, egzistavę nuo pat judėjimo pradžios. Be to, vis įnirtingesnė tapo kova dėl valdžios pačiame Sąjūdyje.

Arūnas Gumuliauskas

Changes in the Structure of *Sajūdis* Šiauliai Branch during 1988–1989

S u m m a r y

Keywords: *Sajūdis, Šiauliai, Virgilijus Kačinskas, Irena Vasinauskaitė, Vaclovas Vingras, Mindaugas Stakvilevičius, Kazys Alminas, Petras Balčiūnas, Jonas Keldušis, Aldona Veronika Koskienė, Bernardas Gytis Padegimas, Rimantas Braziulis.*

Since July 26, 1988, when the first council of *Sajūdis* (its ‘initiative group’) was elected in Šiauliai, a centralized creation of its structures began. Legally it was finished on October 23, 1988, at the founding congress of *Sajūdis*, during which the main statute and general programme were adopted. On the other hand, the process of coordinating *Sajūdis* Šiauliai branch activities took place before the declaration of independence and even after it. Since July 26, 1988, two levels of *Sajūdis* institutions existed in Šiauliai: a city-level council (‘initiative group’) and supporter groups mostly in working communities. Number of these groups was rapidly growing. At the beginning Šiauliai residents were reluctant to join the movement as they feared various sanctions of authority. Few believed in the future of real independence therefore *Sajūdis* pioneers had to inspire people by their own example, show initiative ‘from above’. Such ‘top-down’ initiatives were practical examples of resistance to the totalitarian regime and had a positive impact on people’s mentality. The aim was to foster people to involve in politics and create conditions for a multi-party system, so *Sajūdis* had to cooperate with newly-created political and social organizations. On August 4, 1989, a new consulting congress (the round table) was set up, which comprised the Social Democrats, the Democrats, the Lithuanian Freedom League Šiauliai branch, the Cultural Society of Lithuanian Jews, the Trade Union, the Christian Democrats and the Greens. On September 25, 1989, at the conference of *Sajūdis* Šiauliai branch, several draft statutes were considered, one prepared by V. Kačinskas, another – by V. Vingras and V. Vestertas. The first one focused on consolidation of political and social organizations in the city and their involvement in *Sajūdis* activities. That would not only strengthen political and social forces but also create a broad front of independence supporters. The second one emphasized that cooperation with parties and social organizations would take place at the round table level, be organized by the presidium of *Sajūdis*. The presidium would comprise chairman, vice-chairmen and secretaries of permanent commissions, powers would be delegated to chairman. Under the draft of V. Kačinskas, the representatives of political parties would take part in the governing body of *Sajūdis*. *Sajūdis* Šiauliai branch was the first and the only branch that consolidated all political powers. At the conference on October 2, 1989 the organizational structure of *Sajūdis* Šiauliai branch was completely changed and a common front of political forces able to solve main problems was set up in the city. However, ideological differences among them became evident and a fight for power intensified.

A r ū n a s G U M U L I A U S K A S

*Istorijos katedra
Šiaulių universitetas
P. Višinskio g. 38
LT-76352 Šiauliai
[gumaras@gmail.com]*